

ТЕЗИ

УДК 1:316.3+130.2

Тетяна Мала

ПОЛІТИКА МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ В СУЧАСНИХ ПОЛІЕТНІЧНИХ СУСПІЛЬСТВАХ

У тезах розглядається поняття мультикультуралізму як соціального феномену та державної політики у поліетнічному соціокультурному просторі. Доведено, що основою для запровадження політики мультикультуралізму є світоглядна і культурна готовність членів суспільства.

Ключові слова: мультикультуралізм, поліетнічність, культурний плюралізм, культурна ідентичність.

T. Mala. The policy of multiculturalism in modern polyethnic societies

The article deals with the concept of multiculturalism as the social phenomenon and the government policy in polyethnic social-cultural area. It is also proved that the ideological and cultural readiness of members of society is the basis for the implementation of policy of multiculturalism.

Key words: multiculturalism, polyethnicity, cultural pluralism cultural identity.

T. Малая. Политика мультикультурализма в современных полиэтнических обществах

В тезах рассматривается понятие мультикультурализма как социального феномена и государственной политики в полиэтническом социокультурном пространстве. Доказано, что основой для внедрения политики мультикультурализма является мировоззренческая и культурная готовность членов общества.

Ключевые слова: мультикультурализм, полиэтничность, культурный плюрализм, культурная идентичность.

Явище мультикультуралізму на сучасному етапі розвитку суспільства постає як проблемна стратегія, ідеологія та дискурс, що

стверджують значимість існування різноманітних культурних форм. Світова практика так званої зворотної дискримінації та інституалізації відмінностей призвела не до прогнозованого мирного співіснування культур, а, навпаки, до загострення відносин між різними культурними та етнічними спільнотами. Тому можна стверджувати, що проблема взаємодії культур та їх діалогу є надзвичайно актуальною та важливою у сучасному світі. Людина у сучасній соціокультурній ситуації перебуває на межі різних культур, взаємодія з якими вимагає від неї діалогічності, розуміння, поваги до культурної ідентичності інших людей.

В основі концепції мультикультуралізму – відхід від ідеалу чітко окресленої, базованої на єдиній мові, спільній естетичній та ідейній традиції національної культури – на користь рівноправного співіснування численних культур, стилів життя та творчих практик, притаманних різним етнічним, соціальним, релігійним, чи навіть віковим групам з їхніми специфічними ідентичностями. Саме таке поняття мультикультуралізму закладене в численні документи, ухвалені останнім часом поважними міжнародними організаціями. Зокрема, проект Декларації з міжкультурного діалогу та запобігання конфліктам, що обговорюється нині в Раді Європи, передбачає: принцип “культурного різноманіття” не може бути застосований у термінах “більшості” або “меншості”, бо такий підхід відокремлює культури і спільноти одна від одної, рубрикує таким чином, що соціальна поведінка й культурні стереотипи формуються на основі відповідного статусу тієї чи іншої групи [3].

За одним з визначень, мультикультуралізм, або ж культурний плюралізм – термін, що характеризує співіснування в межах однієї території (країни) багатьох культур, з тим, що жодна з них не є панівною. Із визнання суспільства мультикультурним випливають два основні наслідки:

– переосмислення уявлень про культурну єдність (цілісність) суспільства, що включає відмову від спроб “інтегрувати” різні етнічні групи, оскільки інтегрування передбачає перетворення на “невідрізненну” частку домінуючої культури;

– переосмислення поняття культурного різноманіття: варто враховувати владні взаємини, відносини домінування між різними культурними (етнічними, соціальними) групами, аналізувати міжкультурні взаємини як такі між сильними (домінуючими) та

слабкими (пригнобленими) культурами, а не просто стимулювати “інтерес до екзотичного” [2, с. 57].

Мультикультуралізм продуктивний саме як ідеологія чи методика, що кладеться в основу культурної та соціальної (зокрема – освітньої) політики. У такому плані детальний аналіз цього та кількох споріднених підходів до управління культурною різноманітністю суспільства здійснено у праці хорватського культуролога Саніна Драгоєвича. Однією з перших (і поки що найвпливовішою в інтелектуальних колах) концепцією “управління культурною різноманітністю” стала концепція мультикультуралізму, яка, за С. Драгоєвичем, означає, що державні освітні й культурні органи мають визначати політику, конкретні заходи та ініціативи, які б надавали можливість різним культурам розвиватися у межах однієї країни. Ключова ідея цієї концепції у створенні державою рівних (хоча б потенційно) можливостей розвитку для меншин, у подоланні ієрархії культур – від домінуючої до “непрестижних” та зовсім “неперспективних”.

Окрім науковців, своє тлумачення мультикультуралізму як державної політики дають і законодавці. Серед піонерів у справі реального впровадження його засад у державне життя виявилася багатоетнічна Канада, де поруч з європейськими, африканськими, азійськими іммігрантами (та їхніми нащадками) живуть численні корінні народи – індіанці, ескімоси, алеути. Канадським федеральним парламентом у 1988 році було прийнято “Закон про канадську багатокультурність” (The Canadian Multiculturalism Act).

Американський педагог-мультикультураліст Пітер Макларен, вказуючи на елементи культурного колоніалізму в суспільствах країн, де значну частку чи й більшість становлять недавні іммігранти, пропонував запровадження “постколоніальної педагогіки” – педагогіки, яка піддаватиме сумніву ті базові категорії, на яких ґрунтується викладання історії колонізованих [1, с. 233].

Запровадження засад мультикультуралізму в освітній сфері (яке почалося в деяких країнах Заходу ще в 70-х роках, але й досі далеко не стало загальним явищем) відбувалося за двома основними річищами:

– по-перше, реформування (чи створення) освіти для меншин (як “традиційних”, тобто інонаціональних етнічних груп, що здавна й компактно проживають в межах держави, так і “нових меншин” –

іммігрантських громад), з метою забезпечення для них та їхніх культур рівних можливостей, що і є головною метою, поставленою мультикультуральним підходом;

– по-друге, виховання взаємного культурного розуміння та толерантності між представниками різних етнічних (мовних, релігійних, культурних) груп у суспільстві, що досягається реформуванням навчальних програм, підручників та методів навчання для всієї системи освіти, а не лише для меншин.

На погляд П. Майо, що посилається на провідних теоретиків мультикультурної освіти – американців П. МакЛарена та бразильця Пауло Фрейре, а також на “ідейних батьків” так званих постколоніальних студій – Франца Фанона й Арістіда Перейру, основною метою такої освіти має бути “деколонізація свідомості” представників меншин, аби вони втратили почуття меншовартості, перестали дивитися на себе і свою культуру очима західноєвропейців, як на відсталі, аби свої мова й культура (а також мови і культури інших меншин) набули в їхніх очах унікальної цінності.

Україна за сучасними стандартами є порівняно етнічно однорідною країною – етнічні українці становлять майже 78% населення. Проте в багатьох місцевостях, здебільшого прикордонних, компактно мешкають чимало різних етнічних груп: росіяни, кримські татари, угорці, румуни, молдавани, болгары, поляки, білоруси, вірмени, євреї, греки, цигани та інші етнічні групи. Подібна ж неоднорідність має місце й у мовному відношенні.

Однак не слід пов’язувати багатокультурність лише з етнічними аспектами. Адже існують інші аспекти культурного плюралізму, наприклад, релігійні. Стереотипні уявлення про православ’я як традиційну і мало не єдину віру України дедалі меншою мірою відповідають дійсності. На Заході України нині домінує греко-католицька конфесія; зростає вплив римо-католицької. По всій Україні, особливо у великих містах, чимало прихильників протестантських конфесій (баптистів, адвентистів тощо), в Криму – ісламу. Єврейське населення дедалі частіше повертається до іудаїзму. Загальна картина ускладнюється ще й внутрішньо-православними проблемами (суперництво церков). Серед молоді певної популярності набули східні релігії – наприклад, кришнаїзм. Нова релігійна реальність значною мірою зумовлює нову багатокультурну реальність, яка практично малодосліджена. Отже, українське суспільство є

багатокультурним де-факто, але ця багатокультурність є далеко не гармонійною.

На сьогодні в Україні створено та активно діють понад 780 національно-культурних товариств. Чимало громадських організацій мають статус всеукраїнських та об'єднують товариства, що мають представляти національні меншини різних областей і регіонів.

Міністерство культури і мистецтва розробило і узгодило із зацікавленими міністерствами, відомствами і громадськими організаціями комплексні заходи щодо розвитку культур національних меншин України. Ці заходи покликані скоординувати зусилля державних органів, установ і закладів культури, освіти і науки, громадських організацій національних меншин і спрямовані на підтримку розвитку культури і мистецтва, вдосконалення системи освіти, задоволення мовних і інформаційних потреб, реалізацію законодавства у сфері забезпечення прав етносів України.

Після проголошення незалежності України виникли умови для кращого усвідомлення та вирішення національно-культурних та освітніх проблем. Втім, закоріненню ідей мультикультуралізму перешкождали складні соціально-політичні обставини, неадекватність ідеологічних уявлень щодо реального становища суспільства. Наприклад, традиційні уявлення про те, що мовні й культурні кордони в основному збігаються з етнічними ареалами, суперечать сучасним реаліям, коли в Україні маємо не традиційну для багатьох країн ситуацію (співіснування домінантної культури “титульної” нації та численних “пригноблених” культур і субкультур меншин), а дві домінуючі культурні традиції – україномовну і російськомовну (й обидві протягом більшої частини ХХ ст. розвивалися під потужним впливом загальнорадянської ідеологічної й культурної традиції). При цьому механізм домінування для кожної з цих двох традицій у сучасній Україні – майже діаметрально протилежні: якщо україномовні практики мають коріння в традиційній селянській культурі, натомість у багатьох публічних сферах (освіта, мас-медіа, урядування) існують чи утверджуються завдяки підтримці держави, часто не надто потужній і переконливій, то російськомовні культурні практики, які в Україні, поза окремими місцевостями на східному пограниччі, майже не мають традиційно-селянського коріння, в багатьох сферах явно домінують завдяки ринковим механізмам, наявності поруч з Україною значно потуж-

ніших російських культурних індустрій, які, подібно до Голівуду в кіноіндустрії, мають можливість продукувати велику кількість дешевого продукту – книжок, фільмів, музики тощо та давній традиції споживання саме російськомовного культурного продукту – як російськомовним міським населенням, так навіть і україномовним, міським та сільським [1, с. 236].

Отже, можна дійти таких висновків. Тема мультикультуралізму має велике значення для дослідження проблем ідентичності населення поліетнічних регіонів. Гармонізація міжетнічних стосунків – проблема, яку мусять розв’язувати усі європейські країни, в тому числі й Україна. Складність і неоднозначність відношення до проблем багатокультурності та їхнього вирішення проявилася, зокрема, у ставленні різних держав до Європейської хартії регіональних мов або мов меншин 1992 року. Її головною метою є захист і сприяння розвитку регіональних мов або мов меншин, які перебувають під загрозою як європейський культурний спадок.

Та загалом доводиться констатувати не стільки інституційну чи методичну неготовність до запровадження засад полікультурності, скільки глибинну світоглядну, власне культурну неготовність українського суспільного загалу, хоча й об’єктивно багатокультурного, до послідовної, осмисленої полікультурності.

Література:

1. Дрожжина С. В. Полікультурність сучасної України / С. В. Дрожжина // Інтелект. Особистість. Цивілізація: Тематичний збірник наукових праць із соціально-філософських проблем. – Донецьк : ДонДУЕТ, 2003. – Вип. 1. – Т. 2. – С. 232-243.

2. Куропятник А. И. Мультикультурализм: проблемы социальной стабильности полиэтнических общества / А. И. Куропятник. – Санкт-Петербург : Изд-во СПбГУ, 2000. – 208 с.

3. Кушнар'ова М. Б., Гриценко О. А. Вивчення світового досвіду підтримки меншинних культур та подолання колоніальної спадщини в культурній сфері. Аналітична записка / М. Б. Кушнар'ова, О. А. Гриценко. – 2003. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.culturalstudies.in.ua/zv_2003_7.php.